

Література

1. Дроб'язко, Р. В. Авторське право і суміжні права. Європейський досвід [Текст]. Книга 1: Нормативні акти і документи. Європейська інтеграція України / Р. В. Дроб'язко, А. С. Довгерт, Р. В. Дроб'язко. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. — 520 с.
2. Чухно, А. А. Основи економічної теорії [Текст]: підручник / А. А. Чухно, П. С. Єщенко, Г. Н. Климко та ін. — К.: Вища школа, 2001. — 606 с.
3. Базилевич, В. Д. Інтелектуальна власність [Текст]: підручник / В. Д. Базилевич. — К.: Знання, 2006. — 431 с.
4. Ваганова, О. В. Организационно-методологические основы коммерциализации инновационного производства [Электронный ресурс] / О. В. Ваганова // Весник АГТУ «Економіка». — № 1. — 2011. — С. 76–80. — Режим доступа: \www/URL: <http://vestnik.astu.org/Pages/Show/41>
5. Чухрай, Н. І. Маркетинг інновацій [Текст]: підручник / Н. І. Чухрай. — Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. — 256 с.
6. Mazur, S. Ewaluacja funduszy strukturalnych — perspektywa regionalna [Text] / S. Mazur. — Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny, Małopolska Szkoła Administracji Publicznej, 2007. — P. 80–85.
7. Gałka, E. Ewaluacja projektów miękkich compendium [Text] / E. Gałka. — Poznań: Stowarzyszenie Centrum Promocji i Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich PISOP, 2008. — 70 p.
8. Klajbor, T. Poradnik dla przedsiębiorców-praktyczny transfer technologii w firmach [Text] / T. Klajbor, J. Koszałka. — Warszawa: UMWM Departament Rozwoju Regionalnego i Fundusz strukturalnych, 2013. — 120 p.
9. Matusiak, K. Innowacje i transfer technologii [Text] / K. Matusiak. — Warszawa: Słownik pojęć, PARP, 2011. — 238 p.
10. Lundvall, B. Innovation, Growth and Social Cohension. The Denish Model [Text] / B. Lundvall. — Cheltenham: Edward Eldar Publishing, 2004. — P. 258–278. doi:10.4337/9781781008348
11. Jolly, V. K. Commercializing New Technologies [Text] / V. K. Jolly. — Boston: Harward Business School Press, 1997. — 410 p.
12. Trzmielak, D. M. Marketing nowych technologii i strategie regionalne oparte na transferze technologii [Text] / D. M. Trzmielak; pod red. T. Markowskiego, D. Trzmielaka, J. Sosnowskiego // Marketing technologiczny I marketing terytorialny. — Warszawa: Polska Akademia Nauk KPZK, 2007. — 235 p.

АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОЦЕССА КОММЕРЦИАЛИЗАЦИИ ИДЕЙ ПРИ УСЛОВИИ ПОСТОЯННОГО ИЗМЕНЕНИЯ РЫНОЧНОЙ КОНЬЮНКТУРЫ

Исследовано основные виды оценки процесса коммерциализации идей на основе информации, полученной в результате мониторинга и технологического аудита деятельности. В качестве примера, указано критерии оценки эффективности процессов коммерциализации, осуществленных за счет государственных средств. В пределах выделенных критериев, проанализированы показатели результативности процесса, определены особенности оценки эффективности на каждой стадии процесса коммерциализации. Определены основные подходы к формированию оценок, которые носят название «Четыре поколения».

Ключевые слова: оценка эффективности, мониторинг, аудит, актуальность, результативность, финансовая отдача, эффективность, влияние, долговечность.

Кліпкова Оксана Ігорівна, аспірант, кафедра економічної теорії, Львівська комерційна академія, Україна, e-mail: zaweksana@gmail.com.

Кліпкова Оксана Ігорівна, аспірант, кафедра економічної теорії, Львівська комерційна академія, Україна.

Kłipkova Oksana, Lviv Academy of Commerce, Ukraine, e-mail: zaweksana@gmail.com

УДК 330.142.211

DOI: 10.15587/2312-8372.2015.57196

Ключнікова М. В.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОТОЧНОГО СТАНУ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ КОМУНАЛЬНОЇ ТЕПЛОЕНЕРГЕТИКИ

Досліджено особливості поточного стану комунальної теплоенергетики крізь призму відповідних змін у законодавстві. Охарактеризовано інвестиційні тенденції у сфері комунальної теплоенергетики за об'єктами інвестування і відповідну зміну інвестиційного вектора підгалузі. Запропоновано класифікацію капітальних інвестицій за критерієм «якість інвестиційного планування».

Ключові слова: комунальна теплоенергетика, інвестиційні тенденції, інвестиційний потенціал і ризик, форс-мажорні інвестиції.

1. Вступ

Відомо, що викликом конкурентоспроможності національної економіки є низький рівень її енергоефективності та переважання у структурі економіки енергоємних виробництв. При цьому питанням, яке потребує нагального реагування в енергетичному секторі є його незадовільний технічний стан, який продовжує погіршуватись внаслідок старіння основних засобів. Одним із принципів енергетичної політики України є пріоритетність інноваційного технологічного розвитку та стимулю-

вання оновлення енергетичної інфраструктури. Постає питання трансформування промислової і комунальної енергетики/теплоенергетики з дотаційного і проблемного сектору в економічно прибутковий, конкурентний та мобільний сектор національної економіки. При цьому даний сектор України потребує значних довгострокових інвестицій для забезпечення його модернізації, безпеки та конкурентоспроможності. Таким чином, поряд із запровадженням механізмів управління попитом у реальному секторі економіки (стимулювання суб'єктів господарювання до підвищення енергоефективності на

стороні споживання) пріоритетом енергетичної політики є формування механізмів залучення інвестицій, що поєднують державне та приватне фінансування, залучення ресурсів міжнародних фінансових організацій тощо [1].

Інтенсифікація трансформаційних процесів у законодавчій сфері даного сектору, викликана політико-економічною ситуацією останніх років, чинить вплив на зміну відповідного інвестиційного середовища. У попередній статті [2] автором було проаналізовано ряд змін у законодавстві. Так, було розглянуто відміну ст. 154.9 у чинній редакції ПКУ від 17.01.2015 [3], де, зокрема, йшлося про те, що будівництво, реконструкція та модернізація об'єктів теплопостачання звільняється від оподаткування, а також невнесення змін у ЗУ «Про природні монополії» [4] щодо впровадження стимулюючого регулювання у тарифоутворенні для суміжних ринків (а не лише для когенерації). Було зроблено висновки, що така ситуація певною мірою свідчить про припинення стимулюючих ініціатив з боку держави у сфері теплопостачання [2]. Проте наявність інших змін у законодавстві обумовлює необхідність подальшого аналізу ситуації для більш повного її розуміння.

2. Аналіз літературних даних та постановка проблеми

Загострення «газового питання» і подальше прийняття у 2014 р. низки урядових постанов, спрямованих на стимулювання заміщення природного газу альтернативними видами палива та видами енергії та гармонізацію сектору відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) України з європейським, сприяло пошуків певних інвестиційних процесів комунальної теплоенергетики та коригуванню їхнього вектора.

Так механізми стимулювання заміщення природного газу у сфері теплопостачання населення та бюджетних організацій уведено Постановами КМУ № 293 (від 09.07.2014) [5] та № 453 (від 10.09.2014) [6], відповідно. Фактично цей механізм полягає у впровадженні «стимулюючого» тарифу на теплову енергію, вироблену «не з газу». Механізм стимулювання населення до впровадження енергоефективних заходів уведено Постановою КМУ № 491 (від 01.10.2014) [7]. Цей механізм полягає у відшкодуванні частини тіла кредиту, залученого на придбання котлів з використанням будь-яких видів палива та енергії (за винятком природного газу).

Вагомим фактором для розширення використання біопалива стало також суттєве зростання цін на природний газ для населення та ЖКГ. Так, з 1 березня 2015 р. ціна ПГ для індивідуального опалення становить: у період травень-вересень — 7188 грн./1000 м³ (з ПДВ); у період жовтень-квітень — 3600 грн./1000 м³ (з ПДВ) за спожитий обсяг до 200 м³/міс (включно) й 7188 грн./1000 м³ (з ПДВ) за спожитий обсяг понад 200 м³/міс. Ціна ПГ для ЖКГ з 1 квітня 2015 складає 2994,3 грн./1000 м³ (з ПДВ) [8].

Так від квітня 2015 року тарифи на опалення підвищено на 72 %, а ціна на газ зросла на 285 %. Близько 95 % вартості в тарифах на послуги з централізованого опалення та з централізованого постачання гарячої води (без податку на додану вартість) становлять витрати на теплову енергію. У свою чергу, розмір тарифу на теплову енергію напряму залежить від вартості енергоносіїв, зокрема, питомою вагою ціни природного газу у собівартості теплової енергії для потреб населення складає близько 76 %.

Слід зазначити, що до такої зміни тарифів на теплову енергію для потреб населення призвело коригування лише паливної складової та витрат на електроенергію, внаслідок зміни ціни на природний газ та тарифів на електроенергію [9].

При цьому зміна тарифів на теплову енергію відбувається у складний економічний час, який характеризується зниженням реальної заробітної плати і доходу населення при підвищенні індексу споживчих цін (табл. 1).

Таблиця 1

Окремі макроекономічні показники за січень-серпень 2015 року

База для порівняння	Показник	Тенденція	%
До відповідного періоду попереднього року	Реальний наявний дохід населення (II квартал 2015 р.)	↓	-34,0
	Реальна заробітна плата	↓	-23,2
Серпень до грудня попереднього року	Індекс споживчих цін	↑	38,2
	Індекс цін виробників промислової продукції	↑	25,5

Примітка: складено за даними Держкомстату [10]

Швидкі темпи зміни середовища функціонування суб'єктів господарювання комунальної теплоенергетики обумовлюють необхідність уважного відстеження і аналізу цих змін. У даному дослідженні автор аналізує відповідні події і тенденції з урахуванням їх впливу на інвестиційний клімат і вектор підгалузі.

Загалом інтерес до розвитку системних перетворень та інновацій серед дослідників зростає. Останнім часом з'явилися дослідження, що вивчають трансформацію соціотехнічних систем (включаючи технології, інфраструктуру, інституції, виробничі сфери, поведінки споживачів) у напрямку до екологічної стійкості. Важливим є підхід багаторівневої перспективи (multi-level perspective (MLP)), який утворився як ключова мезо-теорія для пояснення цих процесів. Основною ідеєю MLP є те, що перетворення відбуваються шляхом взаємодії між трьома різними рівнями: *панорамною* (landscape) (макроекономічні та макро-політичні тенденції, суттєві зміни оточуючого середовища, демографічні тенденції тощо.), *устроєм* (regime) (всеосяжна структура соціотехнічної системи, що включає регулювання і поєднання технологій, інфраструктури, інституцій, практик, моделей поведінки, ринків, виробничих структур тощо.) та *нішами* (niches) (сектори, зони, де утворюються і тестуються різні технічні, соціальні та організаційні інновації) [11–14]. Так MLP стверджує, що панорамні тиски зверху і розвиток новостворених ніш знизу можуть спричинити дестабілізацію існуючих устроїв, відкрити можливості для ніш аби ті перемогли і зруйнували існуючий устрій. Класичним прикладом може бути *заміщення*, яке відбувається, коли можливості, відкриті панорамними тисками використовують ніші, які достатньо розвинені, аби скористатися цим шансом [11, 15].

Дослідження MLP показали, що соціотехнічні перетворення відбуваються тоді, коли наявний підсилюючий ефект взаємопов'язаних зрушень на усіх трьох рівнях. Історичний досвід показує, що дестабілізація зазвичай є наслідком послаблення ресурсо-потоків у відтворення елементів існуючого устрою, включаючи ключові

технології [16]. Наприклад, технології, що передбачають використання викопних палив, суттєво підтримуються субсидіями, і зниження або припинення цього субсидування значним чином сприятиме їхній дестабілізації [17].

Для ряду країн Західної Європи ключовим панорамним тиском, який призвів до суттєвих зрушень, зокрема, у сфері енергозбереження з боку споживачів та енергоефективності з боку виробників теплової енергії, стало шокуюче зростання цін на нафту в 1970 р.р. В результаті подій на Близькому Сході міжнародні ціни на нафту у 1973–1974 р.р. піднялися втричі. Перша нафтова криза виявила суттєву залежність зокрема Швеції від імпортованої нафти, як від моно палива. З того часу енергетична безпека стала головною політичною метою. Перші дві стратегії, прийняті для досягнення енергетичної безпеки, були зниження енергоспоживання та заміщення нафти місцевими джерелами енергії, імпортованим вугіллем та атомною енергією [18].

Україна на сьогодні використовує схожі стратегії: зменшення енергоспоживання та вжиття заходів для заміщення використання природного газу. Важливим кроком для Швеції стало прийняття у 1977 році закону, який вимагав від муніципалітетів створення енергетичних планів для вирішення питання енергетичної ефективності та енергетичної безпеки на місцевому рівні [18]. Подібним чином вчені і дослідники Інституту технічної теплофізики НАН України (ІТТФ) як фундаментальну засаду комплексної модернізації систем теплозабезпечення сформулювали таке принципове положення: проблема раціонального надійного теплозабезпечення населення є насамперед територіальною і може бути ефективно розв'язана в рамках регіональних програм з ретельним урахуванням місцевих особливостей та водночас за умови системної і послідовної підтримки з боку держави [19].

Вивчення зокрема Швецького досвіду показує, що поштовхом для відмови від моно палива в країні стали зовнішні панорамні елементи, які спричинили тиск на систему і призвели до колапсу існуючого устрою. В процесі переорієнтації і перебудови енергетичної системи країни було прийнято ряд стимулюючих законодавчих актів; фінансувалися програми дослідження, розвитку та демонстрування (RD&D) з біоенергетики; процес інформування та навчання відбувався зокрема завдяки розвитку мереж Швецької біоенергетичної асоціації; робилися кроки на рівні муніципалітетів; на певному етапі було впроваджено вуглецеве оподаткування тощо. В результаті, за більш ніж 30 років відбулося формування сучасного устрою комунальної теплоенергетики, який базується на біомасі [18].

Ключовим панорамним тиском для енергетичного сектору Литви останнім часом стало закриття у 2009 році Ігналінської атомної електростанції (ІАЕС) через використання небезпечних технологій. У 2004–2009 р.р. ІАЕС виробляла 70–80 % електроенергії. В результаті рушійною силою економіки країни став сектор відновлюваної енергетики [20].

Таким чином різноманітні теоретичні та емпіричні розробки стосовно трансформації соціотехнічних систем, зокрема енергетичного сектору, історичний досвід різних країн світу є важливими для вивчення і аналізу особливо на даному етапі розвитку теплоенергетичного сектору України, який характеризується активними трансформаційними тенденціями.

3. Об'єкт, мета і задачі дослідження

Об'єкт дослідження — поточний стан та інвестиційні процеси комунальної теплоенергетики України.

Проведені дослідження ставили за мету розглянути ряд особливостей поточного стану комунальної теплоенергетики через призму змін у законодавстві, охарактеризувати поточні інвестиційні процеси, їх вплив на інвестиційний клімат і вектор підгалузі.

Для досягнення поставленої мети вирішувалися наступні задачі:

- розглянути ряд законодавчих актів, які вплинули на коригування інвестиційного вектора підгалузі;
- охарактеризувати інвестиційні тенденції у сфері комунальної теплоенергетики за об'єктами інвестування;
- розглянути інвестиційний клімат підгалузі комунальної теплоенергетики через дослідження його основних складових: інвестиційного потенціалу та інвестиційного ризику.

4. Матеріали та методи дослідження особливостей поточного стану інвестиційних процесів комунальної теплоенергетики

Дослідження проводилося з використанням таких нормативно-правових актів, як Постанова КМУ № 293 (від 09.07.2014) «Про стимулювання заміщення природного газу у сфері тепlopостачання» [5], Постанова КМУ № 453 (від 10.09.2014) «Про стимулювання заміщення природного газу під час виробництва теплової енергії для установ та організацій, що фінансуються з державного і місцевих бюджетів» [6], Постанова КМУ № 491 від 01.10.2014 «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів щодо ефективного використання енергетичних ресурсів та енергозбереження» [7], Постанова КМУ № 243 від 01.03.2010 «Про затвердження Державної цільової економічної програми енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010–2015 роки» [21].

Використовувалися також офіційні сайти державних установ, матеріали міжнародних науково-практичних конференцій, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених.

Методологічною базою дослідження є загальнотеоретичні методи наукового пізнання, зокрема діалектичний, аналізу, синтезу, системного та комплексного підходу, логічного узагальнення при формулюванні висновків.

5. Результати досліджень особливостей поточного стану інвестиційних процесів комунальної теплоенергетики

Інвестиційний клімат країни або регіону має дві основні складові: об'єктивні можливості країни або регіону (інвестиційний потенціал) і умови діяльності інвестора (інвестиційний ризик).

Інвестиційний потенціал, або сума об'єктивних передумов для інвестицій, залежить від наявності і розмаїтості сфер і об'єктів інвестування та від їх економічного стану. Потенціал країни або регіону враховує основні

макроекономічні показники, насиченість території факторами виробництва (природними ресурсами, робочою силою, основними фондами, інфраструктурою тощо), споживчий попит населення тощо.

Інвестиційний ризик характеризує ймовірність втрати інвестицій і доходу від них. Ступінь даного ризику суттєво залежить від політичних, соціальних, економічних, екологічних, кримінальної ситуації тощо [22].

Інвестиційний потенціал комунальної теплоенергетики вважаємо за доцільне розглядати перш за все на рівні регіону, оскільки механізми і умови модернізації підгалузі неодмінно повинні враховувати конкретні умови регіону: природні умови, природо-ресурсний і біокліматичний потенціали, промислово-економічний рівень секторів економіки, питому густоту населення, господарську діяльність, соціально-економічний рівень розвитку (кількість продукції і доходів на одну людину), показники забруднення довкілля антропогенними викидами, протяжність кордону із сусідніми країнами і наявність економічних взаємин із ними тощо.

Так, саме особливості регіонів можуть визначати потенційні можливості ефективного та економічно доцільного використання альтернативних джерел енергоресурсів для заміни природного газу. У деяких регіонах можуть превалювати традиційні енергоресурси — вугілля, мазут, в інших — місцеві види палива — торф, деревина, біомаса тощо.

Таким чином інвестиційний потенціал конкретного регіону відображатиметься у регіональній енергетичній стратегії і програмі управління енергоефективності щодо визначення шляхів відходу від моно палива (природного газу), які формуватимуться за результатами детального техніко-економічного обґрунтування заміни природного газу альтернативними енергоресурсами [19].

Що стосується інвестиційного ризику, то у міжнародному співставленні його найважливішою складовою є законодавство, оскільки на території більшості регіонів діє єдиний загальнодержавний законодавчий фон, що дещо видозмінюється в окремих регіонах під впливом регіональних законодавчих норм, які регулюють інвестиційну діяльність тільки в межах своїх повноважень. Саме законодавство, як правило, не тільки впливає на ступінь інвестиційного ризику, але й регулює можливості інвестування в ті або інші сфери або галузі, визначає порядок використання окремих факторів виробництва — складових інвестиційного потенціалу регіону [22]. Комунальна теплоенергетика функціонує у сфері природних монополій і суміжних ринків, має особливе соціальне значення і активно використовується в якості політичного важеля, а, отже, є сферою активного державного регулювання. Таким чином на інвестиційний ризик даної підгалузі законодавство чинить безпосередній і суттєвий вплив. Держава, зокрема, регулює питання тарифоутворення, субсидування, ціни на паливо тощо. Так, наприклад, держава двічі субсидує підприємства ЖКГ для того, щоб вони мали змогу працювати з існуючим тарифом для населення. Перший раз на рівні дотування НАК «Нафтогазу України» з державного бюджету. Другий раз на рівні субсидування підприємств-виробників теплової енергії, покриваючи різницю між собівартістю виробленої теплової енергії та її ціною, встановленою для населення. Існуючий механізм тарифоутворення в цьому секторі, відповідно, не стимулює виробників теплової енергії

застосовувати місцеві біопалива, а навпаки спонукає їх до використання імпортного природного газу. Відповідно донедавна діяли штучно створені державою умови, за яких тепла енергія з природного газу для населення і ЖКГ була найдешевшою з усіх альтернатив. Не було економічних стимулів для заміщення газу в цій сфері ні біопаливами, ні електрикою, ні тепловими насосами ні чимось іншим. Усе виходило дорожчим ніж багатократно субсидований газ та тепла енергія з нього [23].

Відповідно інвестування в основні фонди комунальної теплоенергетики передбачало передусім використання технологій для зниження обсягів і підвищення ефективності споживання природного газу та електроенергії, про що свідчать заходи, передбачені інвестиційними програмами ліцензіатів НКРКП (зараз НКРЕКП) 2013 року (табл. 2) [24].

Таблиця 2

Заходи, схвалені і опрацьовані НКРКП у 2013 році для включення до інвестиційних програм

У сфері виробництва теплової енергії:	У сфері транспортування та постачання теплової енергії
реконструкція, модернізація, встановлення 229 котлів, в тому числі із заміною 158 паливних пристроїв та установкою 12 теплоутилізаторів (економайзерів)	модернізація, реконструкція 27 теплових пунктів, в тому числі:
заміна 367 застарілих насосів на нові енергозберігаючі	заміна 80 застарілих насосів на нові енергозберігаючі
дообладнання 56 існуючих насосів частотними перетворювачами	дообладнання 8 існуючих насосів частотними перетворювачами
заміна 6 теплообмінників	заміна 6 теплообмінників
модернізація 34 систем хімічної водопідготовки	автоматизація 18 теплових пунктів
автоматизація 21 котельні	реконструкція 70,648 км теплових мереж в двотрубному обчисленні
встановлення 235 вузлів обліку теплової енергії на виходах з джерел теплової енергії	

Примітка: складено за джерелом [24]

У 2014 році Урядом біло прийнято ряд важливих постанов, які вводять механізми стимулювання заміщення природного газу (зокрема за рахунок впровадження «стимулюючого» тарифу) у сфері теплопостачання населення та бюджетних організацій (Постанови КМУ № 293 (від 09.07.2014) [5] та № 453 (від 10.09.2014) [6], відповідно). А також введено механізм стимулювання населення до впровадження енергоефективних заходів (Постанова КМУ № 491 (від 1.10.2014) [7]).

Це є стимулюючим фактором для розвитку, зокрема, біоенергетики. Зрозуміло, що необхідні подальші кроки в цьому напрямку: підтримка розвитку внутрішнього ринку біомаси як палива, розширення виробництва котлів на біомасі, вдосконалення існуючого законодавства. Залишається ряд бар'єрів та нерегульованих питань, як, зокрема доступ до теплових мереж для виробників теплової енергії з альтернативних видів палива, віднесення ряду енергетичних культур до розряду сільськогосподарських і можливість їх вирощування на землях сільськогосподарського призначення, отримання держлісгоспами права, мотивації і достатньої техніки для значного збільшення заготівлі деревного палива тощо [8].

Незважаючи на це, за даними Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження [25] у 2014 році в Україні завдяки встановленню стимулюючого тарифу для виробників тепла з інших видів палива, порівнявши його до газової гігакалорії, інвесторами без державного співфінансування було введено в експлуатацію більше ніж 450 МВт генеруючих потужностей з тепла на інших видах палива, що дорівнює половині потужності атомного блоку. За перше півріччя 2015 року було введено генеруючих потужностей ще на 300 МВт.

Відповідно до пріоритетних заходів для проведення у сфері теплоенергетики на 2015 рік (рис. 1) роботи, направлені на скорочення споживання газу: 542 котельні — 1083 котли — 259,6 млн. грн. Роботи, направлені на заміщення споживання газу: 1020 котельні — 1550 котлів — 495,5 млн. грн. [26].

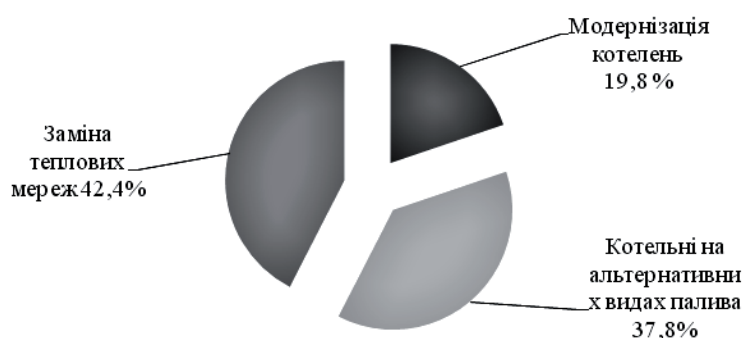

Рис. 1. Пріоритетні заходи для проведення у сфері теплоенергетики на 2015 рік, визначені Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [16]

Отже, якщо внаслідок реалізації заходів, запропонованих державним регулятором у 2013 році передусім передбачалося отримання економії паливно-енергетичних ресурсів, то у 2015 році значна частка заходів (близько 38 %) передбачає перехід на альтернативні види палива, на заміщення споживання природного газу.

Крім того в рамках реалізації «Державної цільової економічної програми енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010–2015 роки» на 28 вересня 2015 року населенням було взято кредити на більш ніж 9 тисяч «негазових» котлів, 600 млн. грн. кредитних коштів було використано на придбання лічильників, утеплення, заміну газових котлів на твердопаливні [25].

Якщо розглядати вищезазначене з урахуванням загальної економічної ситуації, то потрібно зважати на те, що з 2001 року індекс інфляції за 2014 та 2015 р.р. найвищий і складає 124,9 та 138,2 (по серпень) відповідно. При цьому індекс інфляції по категоріях товарів і послуг за 2015 показує, що при загальному індексі інфляції 138,2, показник категорії «житло, комунальні послуги» дорівнює 222,6 [27].

З одного боку можна вважати, що підвищення тарифів на опалення і газ створює цінові сигнали для суб'єктів господарювання та населення для модернізації обладнання, зміни практики енергоспоживання та сприяє зростанню інвестицій у нові енергетичні об'єкти (які, зокрема, використовують відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива). З іншого боку, ще у 2008 р. науковці підраховували, як зростатиме ціна

на теплову енергію, та дійшли висновку, що з 2013 р. подальше підвищення тарифів на цю послугу не матиме позитивного економічного ефекту, адже кількість неплатоспроможних споживачів стане критичною. Крім того, як зазначив О. Сігал, покривати нестачу коштів, що сплачуються за надання комунальних послуг, з державного бюджету (субсидії, субвенції тощо) та за рахунок підвищення тарифів, можна лише тоді, коли питома частка неплатоспроможних споживачів не перевищує 20 % [28]. Постає питання, який відсоток неплатоспроможних споживачів має країна на сьогодні. Так на кінець вересня 2015 року заяви на оформлення субсидії подали більше трьох мільйонів домогосподарств із загального числа в 15 млн. сімей, що мешкають в Україні. При цьому Міністерство соціальної політики України працює над виконанням поставленого завдання по залученню до

Програми житлових субсидій 4,5 млн. сімей. На сьогодні людям надано вчетверо більше субсидій порівняно з серпнем 2014 року і цей показник зростає [29, 30]. Таким чином держава розраховує, що відсоток неплатоспроможних споживачів складає 30 %, що на 10 % перевищує критичну кількість. Отже питанням подальшого дослідження може бути економічний ефект, який держава отримає в результаті вищезазначених дій.

Аналізуючи зміну інвестиційного вектора у сфері генерації тепла, потрібно зазначити, що на сьогодні значна частина відтворення основних виробничих засобів (ОВЗ) відбувається в результаті політико-економічних форс-мажорних обставин, які безпосередньо загострили питання енергетичної безпеки країни і зокрема диверсифікації джерел енергозабезпечення національної економіки. Таким чином вищезазначені заходи із скорочення споживання і заміщення природного газу можна віднести до *капітальних* інвестицій, які передбачають у даному випадку розширення існуючого парку на новій технічній основі/модернізацію існуючих ОВЗ/заміну існуючих ОВЗ на новій технічній основі (технічне переозброєння) тощо. Але, оскільки рушійною силою даних інвестиційних процесів на сьогодні виступає не стільки моральний/фізичний знос (як це переважно відбувалося ще у 2013 році), скільки форс-мажорні обставини стосовно природного газу, то вважаємо, що дані інвестиції у вигляді капітальних вкладень набувають певним чином класифікаційних рис, запропонованих Л. Давиденко, О. Давиденко та І. Соболенко [31]: *оборонні* інвестиції, спрямовані на зниження ризику щодо придбання сировини, *соціальні* інвестиції, оскільки здійснюються у життєво важливій соціальній сфері, *обов'язкові* інвестиції, необхідність яких пов'язана із задоволенням державних вимог щодо енергетичної безпеки країни. Так передбачається втілення низки заходів у регіонах по зменшенню споживання природного газу теплопостачальними підприємствами на 30 %, тобто з 8361,6 млн. м³ у 2013–2014 р.р. до 5853,1 млн. м³ у 2014–2015 р.р. [26]. Г. Бірман і С. Шмідт пропонують класифікаційну ознаку інвестицій *за формами одержання доходу* (генерування грошових потоків; зменшення ризику, пов'язаного з поганими умовами ведення бізнесу; зниження відсотка нещасних випадків; усунення соціальних і суспільних конфліктів тощо) [32], яка, вважаємо, також допомагає охарактеризувати ситуацію.

Користуючись даною ознакою можна визначити інвестиційну тенденцію у теплоенергетиці, як коригування форми одержання доходу. Зокрема більшого значення набуває питання зменшення *ризиків, пов'язаного з поганими умовами ведення бізнесу і усунення соціальних і суспільних конфліктів*.

Окремо потрібно зазначити важливість планування інвестицій, яке обумовлено, як відомо, різноманіттям видів інвестицій, вартості інвестиційних проектів, обмеженістю ресурсів (що особливо актуально для комунальної теплоенергетики, як для дотаційної, планово-збиткової галузі в теперішніх складних економічних умовах), суттєвим ризиком, пов'язаним із прийняттям інвестиційних рішень тощо. Процес планування капіталотворюючих інвестицій передбачає розробку стратегії організації, яка орієнтована на підвищення ефективності її діяльності у довгостроковій перспективі, оцінку обраної інвестиційної стратегії, ідентифікацію її «вузьких» місць, розробка заходів щодо їх усунення, складання бізнес-плану інвестиційної діяльності, прийняття рішень про джерела фінансування витрат на відтворення засобів виробництва (ОВЗ). Погодимось з А. Асаулом, який наголошує на тому, що прийняття рішення про інвестиції в проекти модернізації та технологічного оновлення є однією з найбільш важливих і складних завдань. При цьому враховуються фінансові інтереси власника організації та інвестора, а завданням планування інвестицій є забезпечення їх балансу. Це можливо лише на основі довгострокової стратегії розвитку організації [33]. На даному етапі інвестиційне планування в комунальній теплоенергетиці характеризується підвищеним рівнем невизначеності і відбувається у максимально стислі терміни, що може суттєво знизити рівень його якості. Враховуючи вищезазначене, автор вважає за можливе класифікувати інвестиції за ознакою «якість інвестиційного планування, обумовленого наявністю/відсутністю форс-мажорних обставин» і відповідно виокремити планові та форс-мажорні інвестиції. За такою класифікацією ситуація у теплоенергетичній галузі дає підстави говорити про наявність саме *форс-мажорних інвестицій*.

6. Обговорення результатів дослідження особливостей поточного стану інвестиційних процесів комунальної теплоенергетики

Таким чином, протягом останніх двох років через форс-мажорні обставини було запропоновано ряд законодавчих ініціатив для ліквідації критичної залежності України від поставок енергоресурсів з монопольних джерел, підвищення рівня енергетичної безпеки шляхом, зокрема диверсифікації джерел енергозабезпечення національної економіки. У сфері комунальної теплоенергетики у 2014 році було прийнято ряд важливих законодавчих актів, які запровадили механізми стимулювання заміщення природного газу (зокрема за рахунок впровадження «стимулюючого» тарифу) у сфері теплопостачання населення та бюджетних організацій (Постанови КМУ № 293 (від 09.07.2014) [5] та № 453 (від 10.09.2014) [6], відповідно). А також введено механізм стимулювання населення до впровадження енергоефективних заходів (Постанова КМУ № 491 (від 01.10.2014) [7]). Встановлення стимулюючого тарифу для виробників тепла з інших видів палива (прирівняння його до газової гікалорії) суттєво

пожвавило відповідну інвестиційну діяльність. Крім того відмічається активізація населення щодо вжиття енергозберігаючих заходів і заходів щодо заміщення природного газу. При цьому, зокрема у біоенергетиці, залишаються відкритими питання забезпечення необхідним обсягом палива усіх запланованих до впровадження біоенергетичних установок, розширення виробництва котлів на біомасі, вдосконалення існуючого законодавства, доступ до теплових мереж для виробників теплової енергії з альтернативних видів палива тощо. Вважаємо, що у даній ситуації підприємство/домогосподарство повинно діяти надзвичайно виважено, приймаючи рішення перейти на генерацію теплової енергії не з газу. Зокрема, потрібно ретельно проаналізувати місцевий ринок альтернативних видів палива: питання наявності достатньої кількості відповідного виду палива на прийнятній відстані, доставка, зберігання палива, його доведення до відповідного стану (для використання), ціна на альтернативне паливо (регулювання, коливання, прогноз зміни тощо), вартість переоснащення існуючих ОВЗ для використання цього виду палива, питання зміни обсягів викидів шкідливих речовин.

Стимулювання сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива і введення механізму стимулювання населення до впровадження енергоефективних заходів відбувається у складний економічний час, який характеризується зниженням реальної заробітної плати і доходу населення при підвищенні індексу споживчих цін. Супроводжується підвищенням тарифів на опалення та ціни на природний газ, що, вважаємо, створює цінові сигнали для суб'єктів господарювання та населення для модернізації обладнання, зміни практики енергоспоживання та сприяє зростанню інвестицій у нові енергетичні об'єкти. Водночас за підрахунками автора частка неплатоспроможних споживачів, які можуть розраховувати на субсидії для оплати ЖК послуг складає 30 %, що на 10 % більше за критичну кількість, а це ставить під сумнів позитивний економічний ефект. Оскільки вчені вважають, що покривати нестачу коштів, що сплачуються за надання комунальних послуг, з державного бюджету (субсидії, субвенції тощо) та за рахунок підвищення тарифів, можна лише тоді, коли питома частка неплатоспроможних споживачів не перевищує 20 %.

Дослідження поточних інвестиційних тенденцій у сфері комунальної теплоенергетики та існуючих класифікацій в економічній літературі, на думку автора, дозволяє говорити про появу форс-мажорних інвестицій. Критерієм поділу інвестицій на планові та форс-мажорні автор пропонує вважати якість інвестиційного планування, обумовленого наявністю/відсутністю форс-мажорних обставин. Так, на даному етапі інвестиційне планування в комунальній теплоенергетиці характеризується підвищеним рівнем невизначеності і відбувається у максимально стислі терміни, що може суттєво знизити рівень його якості. За такою класифікацією ситуація у теплоенергетичній галузі дає підстави говорити про наявність саме *форс-мажорних інвестицій*.

7. Висновки

Отже, під час дослідження було розглянуто ряд законодавчих актів, які вплинули на коригування інвестиційного вектора підгалузі. В результаті можна говорити

про законодавчий зсув у бік стимулювання сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива, а також стимулювання населення до впровадження енергоефективних заходів, що відповідно коригує інвестиційний вектор комунальної теплоенергетики. Впровадження енергоефективних заходів серед усіх категорій споживачів теплової енергії також стимулюється за рахунок збільшення тарифу на опалення і ціни на газ, що, однак, відбувається у несприятливих економічних умовах і супроводжується суттєвим збільшенням частки неплатоспроможних споживачів.

Дослідження інвестиційних тенденцій у сфері комунальної теплоенергетики за об'єктами інвестування дозволяє говорити про появу у класифікації капітальних інвестицій такої класифікаційної ознаки як «якість інвестиційного планування, обумовленого наявністю/відсутністю форс-мажорних обставин». Відповідно автор пропонує ввести класифікацію інвестицій з поділом їх на планові та форс-мажорні, і віднести поточні капітальні інвестиції у сфері комунальної теплоенергетики до форс-мажорних. При цьому автор стверджує, що капітальні інвестиції комунальної енергетики також набули таких класифікаційних рис: *оборонні* інвестиції, спрямовані на зниження ризику щодо придбання сировини, *соціальні* інвестиції, оскільки здійснюються у життєво важливі соціальній сфері, *обов'язкові* інвестиції, необхідність яких пов'язана із задоволенням державних вимог щодо енергетичної безпеки країни. Загострення питання зменшення ризику, пов'язаного з поганими умовами ведення бізнесу і усунення соціальних і суспільних конфліктів дає також підставу говорити про коригування форми одержання доходу підприємствами підгалузі.

За результатами дослідження інвестиційного потенціалу та інвестиційного ризику галузі можна стверджувати наступне. Інвестиційний потенціал комунальної теплоенергетики повинен розглядатися через призму регіональних умов і можливостей з ретельним урахуванням *місцевих особливостей* та водночас за умови системної і послідовної підтримки з боку держави. Інвестиційний ризик галузі суттєво залежить від законодавчих ініціатив, тим більше, що комунальна теплоенергетика належить до сфери природних монополій і суміжних ринків, де держава безпосередньо регулює питання тарифоутворення, субсидування того чи іншого виду палива, тих чи інших груп споживачів.

Література

1. Доопрацювання проекту Енергетичної стратегії України на період до 2035 року [Електронний ресурс] // Національний інститут стратегічних досліджень. — 15.04.2015. — Режим доступу: \www/URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1781/>
2. Ключнікова, М. В. Теоретико-правові аспекти відтворення основних виробничих засобів підприємств комунальної теплоенергетики [Текст] / М. В. Ключнікова // Технологічний аудит та резерви виробництва. — 2015. — № 1/6(21). — С. 47–51. doi:10.15587/2312-8372.2015.38627
3. Розділ III [Електронний ресурс]: Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI; редакція від 17.01.2015. — Режим доступу: \www/URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
4. Про природні монополії [Електронний ресурс]: Закон України від 20.04.2000 № 1682-III; редакція від 19.04.2014. — Режим доступу: \www/URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1682-14/page>
5. Про стимулювання заміщення природного газу у сфері теплопостачання [Електронний ресурс]: Постанова КМУ від 09.07.2014 № 293. — Режим доступу: \www/URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/293-2014-p>
6. Про стимулювання заміщення природного газу під час виробництва теплової енергії для установ та організацій, що фінансуються з державного і місцевих бюджетів [Електронний ресурс]: Постанова КМУ від 10.09.2014 № 453. — Режим доступу: \www/URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/453-2014-p>
7. Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів щодо ефективного використання енергетичних ресурсів та енергозбереження [Електронний ресурс]: Постанова КМУ від 01.10.2014 № 491. — Режим доступу: \www/URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/491-2014-p>
8. Гелетуха, Г. Г. Перспективи розвитку біоенергетики як інструменту заміщення природного газу в Україні [Електронний ресурс] / Г. Г. Гелетуха, Т. А. Желізна, В. Г. Крамар, П. П. Кучерук // Аналітична записка БАУ № 12. — Біоенергетична асоціація України, 2015. — Режим доступу: \www/URL: <http://www.uabio.org/img/files/docs/position-paper-uabio-12-ua.pdf>
9. Теплова енергія та гаряче водопостачання [Електронний ресурс] // Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. — 12.06.2015. — Режим доступу: \www/URL: <http://www.nerc.gov.ua/?id=16185>
10. Соціально-економічний розвиток України за січень-серпень 2015 року [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. — Режим доступу: \www/URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
11. Geels, F. W. Technological transitions as evolutionary reconfiguration processes: a multi-level perspective and a case study [Text] / F. W. Geels // Research Policy. — 2002. — Vol. 31, № 8-9. — P. 1257–1274. doi:10.1016/s0048-7333(02)00062-8
12. Geels, F. W. From sectoral systems of innovation to socio-technical systems [Text] / F. W. Geels // Research Policy. — 2004. — Vol. 33, № 6-7. — P. 897–920. doi:10.1016/j.respol.2004.01.015
13. Geels, F. W. The multi-level perspective on sustainability transitions: Responses to seven criticisms [Text] / F. W. Geels // Environmental Innovation and Societal Transitions. — 2011. — Vol. 1, № 1. — P. 24–40. doi:10.1016/j.eist.2011.02.002
14. Geels, F. W. Typology of sociotechnical transition pathways [Text] / F. W. Geels, J. Schot // Research Policy. — 2007. — Vol. 36, № 3. — P. 399–417. doi:10.1016/j.respol.2007.01.003
15. Berkhout, F. Sustainability experiments in Asia: innovations shaping alternative development pathways? [Text] / F. Berkhout, G. Verbong, A. J. Wicczorek, R. Raven, L. Lebel, X. Bai // Environmental Science & Policy. — 2010. — Vol. 13, № 4. — P. 261–271. doi:10.1016/j.envsci.2010.03.010
16. Turnheim, B. The destabilisation of existing regimes: Confronting a multi-dimensional framework with a case study of the British coal industry (1913–1967) [Text] / B. Turnheim, F. W. Geels // Research Policy. — 2013. — Vol. 42, № 10. — P. 1749–1767. doi:10.1016/j.respol.2013.04.009
17. Turnheim, B. Regime destabilisation as the flipside of energy transitions: Lessons from the history of the British coal industry (1913–1997) [Text] / B. Turnheim, F. W. Geels // Energy Policy. — 2012. — Vol. 50. — P. 35–49. doi:10.1016/j.enpol.2012.04.060
18. Di Lucia, L. Low-carbon district heating in Sweden — Examining a successful energy transition [Text] / L. Di Lucia, K. Ericsson // Energy Research & Social Science. — 2014. — Vol. 4. — P. 10–20. doi:10.1016/j.erss.2014.08.005
19. Патон, Б. С. Проект Державної цільової програми модернізації комунальної теплоенергетики на 2012–2016 роки — інноваційна основа технологічного оновлення систем теплозабезпечення населених пунктів України [Текст] / Б. С. Патон, А. А. Долінський, Б. І. Басок, Є. Т. Базєєв // Вісник Національної академії наук України. — 2012. — № 9. — С. 14–28. doi:10.15407/vsn2012.09.014
20. Gaigalis, V. Sustainable economy development and transition of fuel and energy in Lithuania after integration into the European Union [Text] / V. Gaigalis, R. Skema // Renewable and Sustainable Energy Reviews. — 2014. — Vol. 29. — P. 719–733. doi:10.1016/j.rser.2013.08.100

21. Про затвердження Державної цільової економічної програми енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010-2016 роки [Електронний ресурс]: Постанова КМУ від 01.03.2010 № 243. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/243-2010-p>
22. Власюк, Т. М. Інвестиційний клімат і його складові [Електронний ресурс] / Т. М. Власюк. — Режим доступу: http://www/URL: http://www.rusnauka.com/2_KAND_2009/Economics/38848.doc.htm
23. Гелетуха, Г. Г. Біоенергетична історія з постскриптомом [Електронний ресурс] / Г. Г. Гелетуха. — Режим доступу: www/URL: www.uabio.org/img/files/docs/bioenergetic-history-ua.doc
24. Кремена, С. В. Інвестиційна складова тарифів на тепло-енергію, її виробництво, транспортування та постачання [Текст] / С. В. Кремена // Матеріали науково-практичної конференції «Тарифи в ЖКГ та їх інвестиційна складова. Залучення кредитів міжнародних фінансових організацій в комунальній сфері», 23-27 вересня 2013 р., м. Алушта.
25. Київ має залучати інвесторів, які вироблятимуть тепло з альтернативних видів палива, а також працюватимуть як енергосервісні компанії [Електронний ресурс] // Урядовий портал. — 02.10.2015. — Режим доступу: [www/URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=248525842&ti_mestamp=1443769928000](http://www/kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=248525842&ti_mestamp=1443769928000)
26. Кушнір, С. І. Законодавче реформування та розвиток теплоенергетики [Електронний ресурс] / С. І. Кушнір // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Енергоефективність та ресурсозбереження в житлово-комунальному господарстві — основний напрямок розвитку галузі», 12 травня 2015 р., м. Київ. — Режим доступу: [www/URL: http://mautke.com.ua/?p=1960](http://mautke.com.ua/?p=1960)
27. Индекс инфляции (Украина) [Электронный ресурс] // Финансовый портал Минфин. — Режим доступа: <http://index.minfin.com.ua/index/infl/>
28. Комунальна теплоенергетика в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення [Електронний ресурс] // Національна академія наук України. — 29.04.2015. — Режим доступу: [www/URL: http://www.nas.gov.ua/UA/Pages/default.aspx?ffn1=ID_Prog&fft1=Eg&ffv1=24_21062012_413rp](http://www.nas.gov.ua/UA/Pages/default.aspx?ffn1=ID_Prog&fft1=Eg&ffv1=24_21062012_413rp)
29. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [www/URL: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/category?cat_id=160234](http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/category?cat_id=160234)
30. Головка, О. Українці частіше звертаються за субсидіями [Електронний ресурс] / О. Головка // Україна комунальна. — 23.09.2015. — Режим доступу: [www/URL: http://jkg-portal.com.ua/ua/publication/one/mzhnarodnij-valjutnij-fond-pobachiv-zblshennja-klkost-vidanih-subsidj-44500](http://jkg-portal.com.ua/ua/publication/one/mzhnarodnij-valjutnij-fond-pobachiv-zblshennja-klkost-vidanih-subsidj-44500)
31. Давыденко, Л. Н. Экономическая теория [Текст]: практикум / Л. Н. Давыденко, Е. Л. Давыденко, И. А. Соболенко. — 2-е изд. — Мн.: Вышэйшая школа, 2010. — 288 с.
32. Бирман, Г. Капиталовложения: экономический анализ инвестиционных проектов [Текст] / Г. Бирман, С. Шмидт; пер. с англ.: Л. П. Бельх, Е. А. Анашкиной. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. — 631 с.
33. Асаул, А. Н. Предпринимательские сети в строительстве [Текст] / А. Н. Асаул, Е. Г. Скуматов, Г. Е. Локтева; под ред. А. Н. Асаула. — СПб.: Гуманитика, 2005. — 256 с.

ИССЛЕДОВАНИЕ ТЕКУЩЕГО СОСТОЯНИЯ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ КОМУНАЛЬНОЙ ТЕПЛОЭНЕРГЕТИКИ

Проведено исследование особенностей текущего состояния коммунальной теплоэнергетики через призму соответствующих изменений в законодательстве. Охарактеризовано инвестиционные тенденции сферы по объектам инвестирования и соответствующее изменение инвестиционного вектора подотрасли. Предложена классификация капитальных инвестиций по критерию «качество инвестиционного планирования».

Ключевые слова: коммунальная теплоэнергетика, инвестиционные тенденции, инвестиционный потенциал и риск, форс-мажорные инвестиции.

Ключікова Марина Володимирівна, аспірант, кафедра економіки і підприємництва, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», Україна, e-mail: marina@kluchnikovs.net.

Ключикова Марина Владимировна, аспирант, кафедра экономики и предпринимательства, Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт», Украина.

Kluchnikova Maryna, National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute», Ukraine, e-mail: marina@kluchnikovs.net

УДК 658:331.101.3

DOI: 10.15587/2312-8372.2015.57198

Своробович Л. Н.

ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ ВНУТРЕННЕГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА ПРЕДПРИЯТИЯ

Рассмотрены основные этапы становления внутреннего экономического механизма предприятия в историческом ракурсе. Выделены три основные этапы внедрения хозрасчета в отечественной хозяйственной практике, определены основные характеристики каждого этапа и особенности его развития. Анализ указанных этапов развития хозрасчета выявил наличие системной проблемы, которая заключалась в подмене двух важнейших понятий — понятия «владение собственностью» понятием «чувство собственности».

Ключевые слова: внутренний экономический механизм, хозрасчет, эффективность деятельности, самоокупаемость, самофинансирование.

1. Введение

Успешное функционирование предприятий в современных условиях хозяйствования во многом опреде-

ляется наличием эффективного взаимодействия между всеми звеньями и подразделениями — внутреннего экономического механизма (ВЭМ) предприятия. Как справедливо отмечают исследователи, одной из целей